

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

**НАУКОВИЙ ВІСНИК ПУБЛІЧНОГО
ТА ПРИВАТНОГО ПРАВА**

ВИПУСК 3

2020

Том 3

Збірник наукових праць

Київ – 2020

НАУКОВИЙ ВІСНИК ПУБЛІЧНОГО ТА ПРИВАТНОГО ПРАВА

Збірник наукових праць

Випуск 3, 2020

Виходить 6 разів на рік

Збірник засновано у вересні 2015 року.

Засновник: Науково-дослідний інститут публічного права.

Свідоцтво про державну реєстрацію – серія КВ № 21525-11425 Р від 08.09.2015.

Ухвалено до друку та поширення через мережу Internet вченою радою

Науково-дослідного інституту публічного права

(протокол № 6 від 12.05.2020 р.)

Збірник наукових праць «Науковий вісник публічного та приватного права» включено до переліку наукових фахових видань, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з юридичних дисциплін на підставі Наказу МОН України № 409 17.03.2020 р. (Додаток 1)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Галуцько В. В. – доктор юридичних наук, професор (головний редактор); **Дрозд О. Ю.** – доктор юридичних наук, доцент (науковий редактор); **Віхляєв М. Ю.** – доктор юридичних наук, доцент; **Журавльов Д. В.** – доктор юридичних наук, професор; **Короєд С. О.** – доктор юридичних наук, доцент; **Курило В. І.** – доктор юридичних наук, професор, академік Академії наук вищої освіти України та Міжнародної кадрової академії, заслужений юрист України, Лауреат Премії Ярослава Мудрого, відмінник освіти України; **Мануїлова К. В.** – кандидат юридичних наук, доцент; **Севрук В. Г.** – кандидат юридичних наук; **Влад Вернигора** – L.L.M., BA (Hons), MA, DSocSc (Таллін, Естонія).

Редакційна колегія не завжди поділяє позицію автора.

За точність викладеного матеріалу відповідальність покладається на авторів.

Науковий вісник публічного та приватного права: Збірник наукових праць. Випуск 3. Т.3. К. : Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. 52 с.

У збірнику висвітлюються актуальні питання теорії та історії публічного адміністрування, адміністративного, конституційного, цивільного, трудового, екологічного, кримінального і кримінально-процесуального права.

Видання розраховане на науковців, викладачів, аспірантів і студентів, усіх, хто цікавиться проблемами публічного та приватного права.

Адреса редакції:

Науково-дослідний інститут публічного права

03118, м. Київ, вул. Козацька, 116, к. 206, тел. (044) 228-10-31

www.nvppp.in.ua

ISSN 2618-1258 (Print)

ISSN 2618-1266 (Online)

© Науково-дослідний інститут публічного права, 2020

ЗМІСТ

Некрасова Н. І. ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ СТАНДАРТІВ ОБІГУ МЕДТЕХНІКИ ТА ТОВАРІВ МЕДИЧНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УКРАЇНІ	4
Рихтер В. В. ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ ВІДБОРУ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ СУДДІВ В УКРАЇНІ	10
Яра О. С. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ТА НАЦІОНАЛЬНОГО АГЕНТСТВА ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	17
Кудін А. А. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СІМ'Ї	26
Махмурова-Дишлюк О. П. ПОНЯТТЯ ІНСТРУМЕНТІВ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ У СФЕРІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ В УКРАЇНІ.....	35
Зубов О. С. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС СУБ'ЄКТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПРАВЕДЛИВОГО ТА ЕФЕКТИВНОГО ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ	41
Крупицький О. С. СУТНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ЕКОНОМІКИ В ДЕМОКРАТИЧНІЙ ПРАВОВІЙ ДЕРЖАВІ	50
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	51

УДК 340.5.153

Некрасова Н. І.

**ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ СТАНДАРТІВ ОБІГУ
МЕДТЕХНІКИ ТА ТОВАРІВ МЕДИЧНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ
В УКРАЇНІ**

У статті визначено, що публічне адміністрування стандартів обігу медтехніки та товарів медичного призначення в Україні – це здійснення з метою врегулювання питань різноманітних дій правового характеру суб'єктами публічної адміністрації у сфері ліцензування, сертифікації, стандартизації, систематизації якості, контролі та використання медичної техніки, а також товарів, призначених для використання в медичних цілях, зокрема щодо покращення фізичного та психічного здоров'я населення.

***Ключові слова:** адміністративно-правове регулювання, лікування, медичне призначення, медтехніка, обіг, публічне адміністрування, стандартизація, товар.*

The article stipulates that public administration of standards of circulation of medical equipment and medical supplies in Ukraine is the adoption in order to regulate the implementation of various legal actions by public administration entities in the field of licensing, certification, standardization, quality systematization, control and use of medical equipment. and goods intended for medical use, in particular to improve the physical and mental health of the population.

***Key words:** administrative and legal regulation, treatment. medical purpose, medical equipment, circulation, public administration, standardization, goods.*

Вступ. Створення й упровадження медичних стандартів у системі охорони здоров'я є дуже відповідальним процесом, неправильна організація якого може негативно відбитися на здоров'ї населення країни. Стандартизація є лише однією з ланок безперервного процесу управління

якістю надання медичної допомоги [1].

Відповідно до цього унікальні способи врегулювання обігу медтехніки та товарів медичного призначення в Україні є необхідною умовою для встановлення конкретних стандартів і надання якісних медичних послуг в Україні.

Таким чином, тема «Публічне адміністрування стандартів обігу медтехніки та товарів медичного призначення в Україні» викликає посправжньому особливий науковий інтерес для подальшого визначення та вдосконалення правового регулювання даної сфери в Україні.

До проблематики визначення публічного адміністрування стандартів обігу медтехніки та товарів медичного призначення в Україні звертали свою увагу такі вчені-юристи: О. Андрєєв, В. Андрущенко, О. Баєва, В. Бакуменко, П. Бобок, Н.Болотіна, Д. Брунтлада, А. Вебера, А. Віленський, Т. Вознюк, В. Галуцько, В. Герасемчук, В. Гіріна, З. Гладун, Л. Голік, С. Гуткевич, М. Дейкун, В. Дорофієнко., В. Євсєєва, В. Журавель, Д. Кемберленда, Б. Кліяненко, С. Кондратюк, Ф. Котлер, Б. Криштопа, В. Куценко, В. Лехан, М. Мескон, А. Нагорна, Ю. Одума, Л. Пиріг, С. Поважний, Я. Радиш, А. Розумний, В. Рудий, І. Солоненко, Дж. Стиглер, П. Хаггет, Е. Хата, М. Хижняк, С. Шевчук, С. Шортела та інші. Проте до аналізованих нами питань вони зверталися лише побічно, досліджуючи інші більш загальні, спеціальні чи суміжні виклики.

Постановка завдання. Мета статті полягає в тому, щоб на основі праць учених-юристів визначити та окреслити публічне адміністрування стандартів обігу медтехніки та товарів медичного призначення в Україні.

Результати дослідження. Для початку нам слід з'ясувати визначення поняття «стандарт». Стандарт – це зразок, якому щось має відповідати, задовольняти що-небудь за своїми ознаками, властивостями, якостями, а також документ, що містить у собі відповідні відомості. Останніми роками в реальних умовах галузі охорони здоров'я найчастіше під час обговорення проблеми стандартизації розглядаються технологічні стандарти, а інші категорії стандартів (структурні, економічні, соціальні та ін.), як правило, виключаються з обговорення [2].

Основні терміни зі стандартизації встановлені Міжнародним

комітетом із вивчення наукових принципів стандартизації, що створений Радою міжнародної організації зі стандартизації, і стандартами Державної системи стандартизації України (ДСТУ 1.0 – 93; ДСТУ 1.293; ДСТУ 1.3 – 93; ДСТУ 1.4 – 93 і ДСТУ 1.5-93). Згідно з державними стандартами стандартизацією називають діяльність із метою досягнення оптимального ступеня впорядкування в певній галузі через установлення положень для загального й багаторазового використання щодо реально наявних чи можливих завдань [3, с. 103].

Крім того, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Технічного регламенту щодо медичних виробів», Регламент є основним нормативно-правовим актом, що регламентує введення в експлуатацію та обіг медичних засобів в Україні. Зокрема, аналізований НПА регламентує надання на ринку та/або введення в експлуатацію медичних виробів, які пройшли державну реєстрацію, внесені до Державного реєстру медичної техніки та виробів медичного призначення й дозволені для застосування на території України та були введені в обіг до дати обов'язкового застосування технічного регламенту, дозволяється без проходження процедури оцінки відповідності та маркування національним знаком відповідності. Такі медичні вироби дозволяється надавати на ринку до закінчення строку їх придатності і не більш як п'ять років від дати введення в обіг, без проходження процедури оцінювання відповідності та маркування національним знаком відповідності [4].

Таким чином, відповідно до вищезазначеного публічне адміністрування відіграє ключову роль в нормативному регулюванні та узаконенні обігу медтехніки та товарів медичного призначення в Україні.

На сьогодні до стандартизації медичної допомоги висувуються вимоги щодо задоволення попиту населення на безпечні та якісні медичні послуги; упровадження нових прогресивних технологій; регулювання витрат на охорону здоров'я; сприяння конкурентоспроможності видів медичної допомоги на внутрішньому та зовнішньому ринках медичних послуг [5].

До загальноприйнятих методів стандартизації товарів медичного призначення, на нашу думку слід віднести такі пункти: якість – сукупність характеристик, властивостей, які надають лікарському засобу здатність

задовольняти встановлені і передбачувані потреби споживачів відповідно до свого призначення й відповідають вимогам, установленим законодавством. Критерії якості лікарських засобів безпосередньо встановлюються Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ). До критеріїв якості лікарських засобів зокрема належать: ефективність, безпека застосування, перевага над близькими за дією лікарськими засобами, відсутність домішок, відповідність вимогам специфікацій якості, стійкість при зберіганні тощо; контроль всіх одиниць лікарських засобів неможливий, тому актуальним є забезпечення та контроль якості. Елементами системи забезпечення якості, що мають міжнародне визнання, є: а) ліцензування – засіб регулювального впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання з метою контролю за додержанням ліцензіатом вимог законодавства у сфері виробництва лікарських засобів, оптової, роздрібної торгівлі та імпорту лікарських засобів; сертифікація лікарських засобів – процедура, за допомогою якої уповноважений орган із сертифікації підтверджує, що виробництво лікарських засобів відповідає встановленим вимогам та регулярно інспектується. Сертифікат лікарського засобу – документ, що видається виробником і підтверджує відповідність виробленої серії лікарського засобу вимогам МКЯ; стандартизація лікарських засобів – діяльність щодо встановлення правил, норм і характеристик для загального і багаторазового використання щодо реально існуючих або потенційних завдань із метою досягнення оптимального ступеня упорядкування в галузі створення, виробництва, контролю якості, реєстрації та реалізації лікарських засобів; система якості – сукупність організаційної структури, методик, процесів і ресурсів, необхідних для здійснення управління якістю. Система якості в організації призначена насамперед для задоволення внутрішніх потреб управління організацією. Система якості має два основні взаємопов'язані напрямки функціонування: задоволення потреб та очікувань споживача. Споживач має бути впевнений у здатності організації постачати продукцію необхідної якості та постійно підтримувати якість на належному рівні; забезпечення потреб та інтересів організації. Виробничі та економічні потреби організації полягають у досягненні необхідного рівня якості та підтриманні його при

оптимальних витратах; контроль – діяльність, яка складається з вимірювань, експертизи, випробувань чи оцінювання однієї чи декількох характеристик із метою калібрування об'єкта і порівняння одержаних результатів з установленими вимогами. Це визначення застосовують у стандартах на якість. Невід'ємною складовою частиною будь-якої системи управління є контроль, під час якого порівнюють результати функціонування системи з запланованими результатами. Контролем якості продукції прийнято називати перевірку відповідності показників якості продукції встановленим вимогам, які можна зафіксувати, наприклад, у стандартах, кресленнях, ТУ, договорах на поставку, паспорті виробу та інше [6 с.7].

Таким чином, відповідно до вищезазначеного лікарські медичні засоби, які належать до товарів медичного призначення, перш ніж увійти в обіг користування та продажу в Україні, мають пройти процедури ліцензування, сертифікації, стандартизації, систематизації якості, інспектування та контролю.

Державний контроль якості лікарських засобів здійснюється органами державної виконавчої влади в межах повноважень, визначених чинним законодавством. Правове регулювання порядку контролю якості лікарських засобів базується на наказі МОЗ України від 29.09.2014 р. № 677 «Про затвердження Порядку контролю якості лікарських засобів під час оптової та роздрібної торгівлі» та наказі МОЗ України від 16.12.2003 р. № 584 «Про затвердження Правил зберігання та проведення контролю якості лікарських засобів у лікувально-профілактичних закладах», наказі МОЗ України від 17.10.2012 р. № 812 «Про затвердження Правил виробництва (виготовлення) та контролю якості лікарських засобів в аптеках» [6, с. 8].

Висновки. Усе вищенаведене дає можливість сформулювати висновки, згідно з якими публічне адміністрування стандартів обігу медтехніки та товарів медичного призначення в Україні – це здійснення з метою врегулювання питань різноманітних дій правового характеру суб'єктами публічної адміністрації у сфері ліцензування, сертифікації, стандартизації, систематизації якості, контролі та використання медичної техніки, а також

товарів, призначених для використання в медичних цілях, зокрема щодо покращення фізичного та психічного здоров'я населення.

Відповідно до цього сучасні реалії обігу медтехніки та товарів медичного призначення в Україні потребують стандартизації за допомогою нормативно-правового регулювання, оскільки це можна вважати основою для надання якісних медичних послуг в Україні.

Список використаних джерел:

1. Надюк З. Удосконалення державного контролю за дотриманням стандартів надання медичних послуг. Державне будівництво. 2007. №2.

2. Дьяченко В. Якість в сучасній медицині . Відомості із сайту MEDBIB. 2007. URL: <http://medbib.in.ua/kachestvo-sovremennoy-meditsine.html>

3. Клименко Л., Пізінцалі Л. та ін. Метрологія, стандартизація та управління якістю. Миколаїв. Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили. 2011 С. 243.

4. Про затвердження Технічного регламенту щодо медичних виробів. Постанова Кабінету Міністрів України. Технічний регламент, Вимоги, Критерії, Класифікація, Порядок, Заява, План, Заходи, Перелік від 02.10.2013 № 753 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/753-2013-%D0%BF#Text>

5. Ярош Н. Сучасний стан, проблеми стандартизації медичної допомоги та шляхи їх вирішення в умовах реформування системи охорони здоров'я України. Україна. Здоров'я нації. 2012. №1. С. 95-100.

6. Панасенко О., Книш Є. Якість, стандартизація та сертифікація ліків. Міністерство охорони здоров'я України Запорізький державний медичний університет Факультет післядипломної освіти. Запоріжжя. 2016. URL: <http://dspace.zsmu.edu.ua/bitstream/123456789/7929/1/%D0%9F%D0%90%D0%A6%20%D0%90>

УДК 340.5.153

Рихтер В. В.

**ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ ВІДБОРУ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ
СУДДІВ В УКРАЇНІ**

У статті сформовано, що публічне адміністрування добору та призначення судді в Україні – це нормативно визначена діяльність суб'єктів публічної адміністрації щодо об'єктивного встановлення факту дотримання кандидатом на посаду судді законодавчих критеріїв та вимог на зайняття високої посади (судді) з подальшим офіційним призначенням його на посаду через поетапне здійснення професійного добору, підготовки, перевірки та призначення кандидата на посаду судді в межах низки внутрішньоорганізаційних судових та адміністративних процедур на засадах рівності, об'єктивності, неупередженості та незалежності.

Ключові слова: адміністративно-правовий статус, забезпечення судів, недоторканність судді, незалежність суду, публічна служба, публічне адміністрування, суддівська кар'єра, суддя.

The article states that public administration of selection and appointment of a judge in Ukraine is a normatively defined activity of public administration entities to objectively establish the fact of observance by a candidate for the position of a judge of legal criteria and requirements for holding a high position (judge) with subsequent official appointment his position through the gradual selection, preparation, examination and appointment of a candidate for the position of a judge within a number of internal judicial and administrative procedures on the basis of equality, objectivity, impartiality and independence.

Key words: administrative and legal status, provision of courts, immunity of a judge, independence of a court, public service, public administration, judicial career, judge.

Вступ. Збереження принципів права і демократії залежить певною мірою не тільки від Конституції та загальної кількості ухвалених законів, а й від свідомості та рівня правової культури, насамперед тих осіб, які здійснюють правосуддя. Суддівський корпус України репрезентує сьогодні весь соціально-політичний спектр суспільства. Імідж українського правосуддя загалом є складовою репутації кожного окремого судді, і тому питання щодо формування високопрофесійного суддівського корпусу є першочерговим завданням. Йдеться про замкнений та безперервний процес, що починається з професійно-психологічного відбору, формування резерву кадрів, надання особі судових повноважень, та завершується їх припиненням за певних обставин. Ситуація, що склалася в Україні при вирішенні питань добору кадрів на посаду професійних суддів, є сьогодні доволі складною у зв'язку з відсутністю належних механізмів підготовки суддів-початківців, перевірки їх знань, умінь, навичок і психологічних якостей. Чинна система перевірки рівня підготовленості кандидата до суддівської роботи чітко не визначена, має достатньо суб'єктивний характер. Традиційне проведення співбесіди та іспитів за відсутністю законодавчо визначених критеріїв оцінювання результатів, досить часто здійснюється на власний розсуд екзаменаторів [6, с. 29–37].

Вищенаведене аргументує те, що публічне адміністрування добору та призначення суддів в Україні досі має багато невирішених як теоретичних, так і практичних питань, які варто вирішувати негайно, оскільки саме добір і призначення суддів є первинним етапом наповнення судової системи.

Суддівська кар'єра з позиції адміністративного права була науково-ціннісним предметом вивчення багатьох учених, до яких належать В. Бевзенко, В. Бойко, С. Бондар, А. Борко, Д. Вітюк, Р. Голобутовський, О. Гуменний, В. Декаленко, О. Дручек, А. Іванищук, Р. Ігонін, І. Ієрусалімова, С. Кічмаренко, О. Клименко, Р. Крусян, Я. Лазур, Н. Литвин, Л. Москвич, С. Обрусна, О. Овчаренко, А. Олійник, С. Прилуцький, І. Прошутя, В. Сердюк, К. Степаненко, К. Толкачев, Д. Шпенюв та інші. Однак проблеми функціонування суддівського корпусу підкреслюють, що дослідження публічного адміністрування добору та

призначення суддів в Україні є актуальним і нині.

Постановка завдання. Мета статті полягає в тому, щоб на основі комплексного аналізу нормативних основ, концептуальних ідей та наукових позиції проаналізувати публічне адміністрування добору та призначення суддів в Україні.

Результати дослідження. Єдність статусу суддів має гарантуватися в першу чергу єдністю процедури добору та призначення судді, яка має базуватися лише на професійних якостях і здійснюватися незалежним органом без будь-якого стороннього впливу на цей процес. Законом України «Про судоустрій і статус суддів» [1] гарантується, що при доборі кандидатів на посаду судді забезпечується рівність їхніх прав. І навпаки, у разі залежності призначення судді від корпоративних, корупційних, родинних чи інших зв'язків фактично анулюється принцип єдності статусу судів [2, с. 424-431].

У теорії управління під підбором кадрів розуміють процес установлення придатності кандидатів і вибір із них найбільш підготовлених для ефективного виконання функціональних обов'язків. Головними завданнями при цьому вважаються: 1) забезпечення об'єктивності при підборі кадрів; 2) установлення певних механізмів для гарантування прозорості і демократичності цього процесу; 3) визначення загальних кваліфікаційних вимог для бажаючих обійняти певну посаду; 4) чітке врегулювання порядку проведення конкурсу, починаючи з оголошення про вакансію й закінчуючи призначенням на посаду за його результатами [3, с. 60]. Зміст процедури добору кадрів становлять аналіз та оцінювання особистісних якостей претендента, а також формулювання висновку про ступінь його відповідності вимогам конкретної посади [4, с.24]. Наприклад, сутність процедури добору кандидата на посаду судді адміністративного суду полягає у виборі особи, яка є найбільш придатною для здійснення функцій судової влади у сфері публічно-правових відносин [2, с. 424-431].

Призначення суддів в Україні як об'єкт адміністративно-правового регулювання, як сформувала А. Рибас, – це визначене Конституцією України право громадян України, які мають вищу юридичну освіту та

відповідають іншим кваліфікаційним умовам бути призначеним суддею, та система стадій, етапів та дій спеціальної публічної адміністрації (Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Вищої ради юстиції, Національної школи суддів України) щодо добору, навчання, перевірки спроможності здійснювати правосуддя та формальної легалізації кандидатів Президентом України [7, с. 57].

Процес побудови системи добору кандидатів на суддівські посади значною мірою залежить як від належного законодавчого регулювання, так і від системи збалансованих організаційних дій відповідних органів влади, посадових осіб тощо. Система формування корпусу суддів України є вельми складним механізмом, складові якого стосуються як конституційного регулювання владних відносин, так і внутрішніх регуляторів побудови судової системи [5, с. 86; 2, с. 424-431].

Законом України «Про судоустрій і статус суддів» встановлено, що добір і призначення на посаду судді здійснюється в порядку, визначеному Законом України «Про судоустрій і статус суддів», та включає такі стадії: 1) рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України про оголошення добору кандидатів на посаду судді з урахуванням прогнозованої кількості вакантних посад суддів; 2) розміщення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України на своєму офіційному вебсайті оголошення про проведення добору кандидатів на посаду судді. 3) подання особами, які виявили намір стати суддею, до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України відповідної заяви та документів; 4) здійснення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України перевірки відповідності осіб, які звернулися із заявою для участі в доборі, установленим цим Законом вимогам до кандидата на посаду судді на основі поданих документів; 5) допуск Вищою кваліфікаційною комісією суддів України осіб, які за результатами перевірки на час звернення відповідають установленим законом вимогам до кандидата на посаду судді, до участі у доборі та складенні відбірного іспиту; 6) складення особою, допущеною до участі у доборі, відбірного іспиту; 7) установлення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України результатів відбірного іспиту та їх оприлюднення на офіційному вебсайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; 8) проведення стосовно осіб,

які успішно склали відбірний іспит, спеціальної перевірки в порядку, визначеному законодавством про запобігання корупції; 9) проходження кандидатами, які успішно склали відбірний іспит та пройшли спеціальну перевірку, спеціальної підготовки; отримання свідоцтва про проходження спеціальної підготовки; 10) складення кандидатами, які пройшли спеціальну підготовку, кваліфікаційного іспиту та встановлення його результатів; 11) зарахування Вищою кваліфікаційною комісією суддів України кандидатів на посаду судді за результатами кваліфікаційного іспиту до резерву на заміщення вакантних посад судді, визначення їх рейтингу, оприлюднення списку кандидатів на посаду судді, включених до резерву та рейтингового списку, на офіційному вебсайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; 12) оголошення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України відповідно до кількості вакантних посад судді у місцевих судах конкурсу на заміщення таких посад; 13) проведення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України конкурсу на заміщення вакантної посади судді на основі рейтингу кандидатів, які взяли участь у такому конкурсі, та внесення рекомендації Вищій раді правосуддя щодо призначення кандидата на посаду судді; 14) розгляд Вищою радою правосуддя рекомендації Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та ухвалення рішення щодо кандидата на посаду судді; 15) видання указу Президента України про призначення на посаду судді в разі внесення Вищою радою правосуддя подання про призначення судді на посаду [1].

Як уважає Ю. Ірхін, законодавча база України регламентує загальні стандартні вимоги щодо добору кандидатів на посаду суддів і перевірки їх професійних знань, але законодавець не передбачив необхідність перевірки відповідно до професіограми судді індивідуально-психологічних якостей, зокрема здібностей, характерологічних особливостей, а також умінь, навичок і можливостей судді, відсутність яких унеможливило б ефективний захист ним прав і свобод людини у нашій державі на належному рівні. Дуже важливою є перевірка та своєчасне виявлення у вже у діючих суддів проявів професійної деформації, оскільки виконання будь-якої професійної діяльності завжди призводить до наслідків,

пов'язаних як з удосконаленням психологічних якостей особи, так і з виникненням і формуванням негативних явищ. У разі виявлення професійної деформації у професійного судді необхідно негайно вживати заходів реагування з використанням психологічних знань, із залученням фахівців-психологів, щоб надавати допомогу та сприяти усуненню негативного явища [6, с. 29–37].

Професійний добір і підготовка суддів передбачає не тільки чіткий добір найбільш підготовлених і професійно придатних осіб на ці посади, а й вироблення своєрідних критеріїв відповідальності. У юридичній психології вирізняють професіографію судової діяльності – технологію вивчення вимог, що ставляться професією до знань, умінь, навичок, особистісних якостей, індивідуальнопсихологічних особливостей і можливостей судді. Професіографія сприяє оптимізації і підвищенню ефективності професійної роботи суддів судів загальної юрисдикції, вона передбачає розробку професіограм – інформаційної моделі професії, яка включає в себе систему психологічних якостей, умінь та навичок, необхідних для успішного виконання професійної діяльності та створення умов для захисту судами прав і свобод людини у нашій державі на належному рівні. Саме за допомогою і на основі професіограми доцільно визначати професійну придатність і здійснювати добір кандидатів на посаду професійного судді та здійснювати їх професійну підготовку в період входження в посаду, проте нині в науці юридичної психології не вистачає науково обґрунтованих професіограм і психограм суддів. Чинним законодавством встановлено порядок призначення суддів, вимог до кандидатів та порядок складання іспитів [6, с. 29–37].

Висновки. Вищевикладене дозволяє зробити такі узагальнені висновки:

– публічне адміністрування відбору та призначення судді в Україні – це нормативно визначена діяльність суб'єктів публічної адміністрації щодо об'єктивного встановлення факту дотримання кандидатом на посаду судді законодавчих критеріїв та вимог на зайняття високої посади (судді) з подальший офіційним призначенням його на посаду шляхом поетапного здійснення професійного відбору, підготовки, перевірки та призначення

кандидата на посаду судді в межах низки внутрішньоорганізаційних судових та адміністративних процедур на засадах рівності, об'єктивності, неупередженості та незалежності;

– публічне адміністрування відбору та призначення судді в Україні здійснюють основні суб'єкти публічної адміністрації (Вища кваліфікаційна комісія суддів України та Вища рада правосуддя) та додаткові, діяльність яких здійснюється на певних етапах адміністрування (Громадська рада доброчесності, Президент України, Національна школа суддів України);

– публічне адміністрування відбору та призначення судді в Україні є первинним, початковим етапом загального адміністрування суддівської кар'єри, його роль полягає у наповненні суддівського корпусу дійсно високопрофесійними, компетентними та доброчесними кадрами, які в подальшому будуть належно виконувати професійну діяльність та постійно вдосконалювати свій професійний рівень.

Список використаних джерел:

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.
2. Юревич І. В. Добір кандидатів на посаду судді: їх рівність при проходженні відбору та єдність критеріїв оцінювання. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 424-431.
3. Научная организация труда в управлении производственным коллективом : общепрофессиональные науч.-метод. рек. / ред. Ю. И. Фартунин. Москва: Экономика, 1991. 286 с.
4. Слепенков И. М. Основы теории социального управления : учеб. пособ. М. : Высш. шк., 1990. 32 с.
5. Прилуцький С. В. Формування корпусу професійних суддів України: дис. канд. юрид. наук : 12.00.10. К., 2003. 223 с.
6. Ірхін Ю. Психологічні засади професійного відбору суддів України. *Слово Національної школи суддів України*. 2014. № 1. С. 29-37.
7. Рибас А. В. Призначення суддів, як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Юридична наука*. 2015. № 10. С. 52-57.

УДК 342.9:34.08(477)

Яра О. С.

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС МІНІСТЕРСТВА
ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ТА НАЦІОНАЛЬНОГО АГЕНТСТВА
ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

У статті розкрито адміністративно-правовий статус Міністерства освіти і науки України та Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. Доведено, що перший – адміністративно-сервісний та публічноуправлінській орган у сфері вищої юридичної освіти, другий – незалежний публічний орган контролю за якістю правничої освіти. Серцевиною їх адміністративно-правового статусу є сукупність адміністративних обов'язків і наданих із метою їх виконання адміністративних прав.

***Ключові слова:** адміністративний сервіс, адміністративні обов'язки, адміністративні права, адміністративно-правовий статус, вища юридична освіта, контроль, науково-педагогічний працівник, якість вищої освіти.*

The article reveals the administrative and legal status of the Ministry of Education and Science of Ukraine and the National Agency for Quality Assurance in Higher Education. It is proved that the first is a body of administrative and public administration in the field of higher legal education, the second - an independent state body for quality control of legal education. Their administrative status is based on a combination of their administrative responsibilities and the administrative rights granted to them.

***Key words:** administrative and legal status, administrative responsibilities, administrative rights, administrative service, control, higher legal education, quality of higher education, scientific and pedagogical worker.*

Вступ. У системі суб'єктів, які беруть участь у навчальному та виховному процесах вищої юридичної освіти, невід'ємне місце належить суб'єктам публічної адміністрації, які прямо чи опосередковано забезпечують ці процеси.

Серед суб'єктів владних повноважень забезпечення вищої юридичної освіти провідне місце належить Міністерству освіти і науки України та Національному агентству із забезпечення якості вищої освіти, адміністративно-правовий статус яких вимагає подальшого наукового розвитку.

До проблеми адміністративно-правового забезпечення вищої юридичної освіти в Україні звертали свої наукові погляди вітчизняні вчені В. Бачинін, О. Бондаренко, Н. Бондарчук, І. Булик, О. Внукова, В. Галуцько, О. Гладкая, О. Голік, В. Гладуш, І. Голобенко, К. Грищенко, Н. Гітун, Н. Губерська, Г. Драйден, І. Драч, В. Дейнека, О. Жерновникова, І. Зайченко, А. Іванищук, Н. Л. Калашнікова, Коротка, М. Курко, Т. Кучера, М. Мартинов, А. Маслова, Р. Мельник, Л. Миськів, О. Лебідь, Г. Лисенко, О. Львова, В. Пальчиков, В. Селюков, Л. Насонова, Г. Немченко, С. Немченко, Н. Пархоменко, О. Правоторова, Л. Подимова, О. Ортинський, С. Сливка, О. Сковчиляс-Павлів, О. Хохленко, І. Хохлова, Т. Тарахонич, І. Тикович, С. Цигульов, Ю. Шемчушенка, А. Шпак, В. Юровська, М. Фіцула, С. Яровий та ін. Проте вони аналізовану нами проблематику безпосередньо не аналізували, а зосереджували свої наукові пошуки та більш загальних, спеціальних чи суміжних викликах.

Постановка завдання. Мета статті полягає в тому, щоб на основі теорії адміністративного права, доктринальних поглядів на цю проблематику вчених-адміністративістів, чинного законодавства з'ясувати адміністративно-правовий статус Міністерства освіти і науки України та Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти.

Результати дослідження. Згідно з нормативними документами основними завданнями МОН у сфері вищої юридичної освіти є забезпечення формування та реалізація державної політики у сферах освіти й науки, зокрема юридичної, наукової, науково-технічної діяльності та інноваційної діяльності у сфері права, забезпечення формування та

реалізації державної політики у сфері здійснення державного нагляду (контролю) за діяльністю закладів вищої юридичної освіти, підприємств, установ та організацій, які надають послуги у сфері юридичної освіти.

До адміністративних обов'язків МОН чинне законодавчо відносить узагальнення практики, здійснення публічного адміністрування, розроблення стратегії та програми розвитку вищої освіти, проєктів законів та інших нормативно-правових з питань вищої юридичної освіти та внесення їх на розгляд Кабінету Міністрів України; створення умов для здобуття громадянами вищої юридичної освіти, інклюзивного юридичного навчання та юридичної освіти дорослих; забезпечення інтеграції вітчизняної вищої освіти і науки до цінностей ЄС стандартів Болонського процесу з дотриманням принципів збереження і захисту національних інтересів; затвердження стандартів вищої юридичної освіти та типових освітніх юридичних програм; визначення основних цілей та завдань виховного процесу в закладах вищої юридичної освіти; затвердження за поданням Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти положення про акредитацію освітніх програм вищої юридичної освіти та порядок проведення інституційної акредитації; забезпечення ведення та функціонування Єдиної державної електронної бази з питань вищої юридичної освіти; здійснення розгляду звернень громадян із питань, пов'язаних з діяльністю МОН у сфері вищої юридичної освіти та ін. [1].

Наприклад, з виконання вищезазначених адміністративних обов'язків МОН за участю експертів та громадськості було розроблено проєкт Концепції розвитку юридичної освіти, мета якої полягає в тому, щоб формувати компетентності, необхідні для розуміння природи і функцій права, змісту теоретичних засад (доктрин), принципів і основних юридичних інститутів, застосування права, а також меж юридичного регулювання різних суспільних відносин. А здобувачі юридичної освіти мають бути готові до захисту прав людини та основоположних свобод, утвердження верховенства права, будучи відданими принципам людської та професійної гідності, справедливості, рівності, неупередженості, незалежності, співпереживання та дотримання високих етичних стандартів. Визначено, що вища юридична освіта – це вища освіта в галузі знань 08

«Право» за спеціальностями 081 «Право», 082 «Міжнародне право», здобута за освітнім ступенем магістра на основі освітнього ступеня бакалавра з галузі знань 08 «Право» [2]

До адміністративних прав МОН чинне законодавство зокрема відносить реалізацію прав уповноваженого органу державних закладів вищої юридичної освіти, здійснення ліцензування, державного нагляду (контролю) за додержанням ліцензійних умов вищої юридичної освітньої діяльності, зокрема шляхом проведення планових та позапланових перевірок, визначення пріоритетних та перспективних напрямів вищих юридичних освітніх послуг, що надаються українськими закладами освіти іноземцям та особам без громадянства [1].

Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти (далі – Агентство) є постійно діючим колегіальним органом задля реалізації державної політики у сфері забезпечення якості вищої освіти. Воно є неприбутковою організацією, юридичною особою публічного права, засновником якої є держава. Кошторис, план асигнувань загального фонду бюджету Національного агентства на відповідний рік та зміни до них затверджує МОН [4].

Місією Агентства є намагання стати каталізатором позитивних змін у вищій освіті та формування культури її якості. Стратегічні цілі Агентства відповідають трьом головним напрямкам: 1) якість освітніх послуг, гарантування якості освітніх програм через впровадження ефективної процедури їх акредитації та вимогливого ставлення до процедур Агентства та діяльності закладів вищої освіти, сприяння функціонуванню внутрішніх систем забезпечення якості освіти у закладах вищої освіти шляхом реалізації консультативно-інформаційної діяльності та бенчмаркінгу локальних систем якості, погодження стандартів і розроблення критеріїв забезпечення якості вищої освіти на основі передових світових і національних практик; 2) визнання якості наукових результатів у спосіб формування політики доброчесності наукових досліджень через упровадження прозорих і ефективних процедур, нетерпимість до проявів псевдонауки; запровадження процедур атестації наукових кадрів, які відповідають кращим європейським стандартам; акредитація

спеціалізованих вчених рад на підставі розробленого положення та моніторинг їх діяльності; 3) забезпечення системного впливу діяльності Національного агентства шляхом моніторингу та аналіз результатів діяльності закладів вищої освіти щодо забезпечення якості освіти через проведення акредитаційних процедур і атестації наукових кадрів, сприяння інтеграції системи вищої освіти України в світовий освітній та науковий простір через установа партнерських стосунків з іноземними агентствами забезпечення якості, заохочення закладів вищої освіти до міжнародної співпраці та визнання освітніх і наукових ступенів, здобутих в іноземних ЗВОЄ, використання кращих світових практик при повазі до національної освітньої традиції, формування власної позитивної репутації через довіру учасників освітнього процесу та стейкхолдерів до Агентства. [5].

У чинному законодавстві адміністративні обов'язки й обов'язки Агентства традиційно розкриті через категорію «повноваження», що є типовою помилкою суб'єкта правотворчості, плутанина між тим, що має робити суб'єкт владних повноважень (зобов'язання) і що він може робити (адміністративне право). Це є небезпечним як для приватних осіб у силу імовірного порушення їх прав і інтересів, так і для самих посадових осіб суб'єктів публічної адміністрації в силу ненавмисного виходу за межі конституційної засади. Слід діяти виключно у порядок і спосіб, визначений Конституцією і законами України.

У теорії права під компетенцією розуміють сукупність прав і обов'язків державних органів і громад, організацій, а також посад, закріплених за ними у встановленому законодавством порядку для здійснення покладених на них функцій. Обсяг повноважень конкретних державних органів та їх посад залежить від їх місця в ієрархічній структурі відповідних органів. За своїм характером повноваження державних органів розрізняються залежно від того, до якої гілки влади належить той чи ін. орган – законодавчої, виконавчої, судової. Окремо виділяються контрольно-наглядових органів (державних інспекцій тощо). Основними формами реалізації функцій державними органами є ухвалення ними нормативно-правових актів (законів, указів, постанов, розпоряджень,

наказів тощо), а особами – здійснення організаційно-розпорядчих дій. Крім державних органів, громад, організацій і посадових осіб, певними повноваженнями можуть наділятися й окремі громадяни. Термін «повноваження» близький своїм значенням до терміна «компетенція» [6].

Тим самим повноваження з погляду теорії права – це засіб впливу суб'єкта на правову поведінку об'єктів, у публічному адмініструванні вони опосередковують владні відносини між керівним і підлеглим учасниками цих відносин. Повноваження є одночасно і правом, і обов'язком. Особа, що володіє повноваженням, має певні додаткові можливості. Згідно з теорією публічного адміністрування суб'єкт владних повноважень не може використовувати повноваження на свій розсуд, а тільки у формально визначений спосіб. Однак на практиці таке змішування адміністративних обов'язків і прав будь-якого суб'єкта публічної адміністрації може призвести до негативних наслідків. Відповідно розділено законодавчо прописані повноваження Агентства на адміністративні обов'язки і права.

Агентство має такі адміністративні обов'язки, зокрема у сфері забезпечення вищої юридичної освіти: аналізувати якість освітньої діяльності юридичних закладів вищої освіти; вчасно формувати юридичні експертні ради з правничих спеціальностей; вимоги до системи забезпечення якості вищої освіти, положення про акредитацію юридичних освітніх програм і вчасно подавати їх до МОН для затвердження; погоджувати розроблені МОН стандарти освітньої правової діяльності та стандарти вищої юридичної освіти; формувати єдину базу даних із запроваджених закладами вищої юридичної освіти спеціалізацій; вносити Кабінетові Міністрів України подання щодо надання національному юридичному закладу вищої освіти статусу дослідницького та національного; розробляє вимоги до рівня наукової кваліфікації осіб, які здобувають наукові ступені; подавати МОН для схвалення порядок присудження наукових ступенів спеціалізованими вченими радами; погоджувати розроблений МОН порядок визнання здобутих в іноземних закладах вищої юридичної освіти ступенів вищої освіти та наукових ступенів; оприлюднювати доповідь про якість вищої освіти в Україні, її відповідність завданням сталого інноваційного розвитку суспільства [4].

Задля виконання цих завдань у сфері вищої юридичної освіти Агентство має право проводити ліцензійну експертизу, готувати експертний висновок щодо можливості видання ліцензії на провадження освітньої діяльності у сфері вищої юридичної освіти; ухвалювати рішення про акредитацію чи відмову в акредитації відповідної освітньої правничої програми; ухвалювати рішення про акредитацію відповідної освітньої правової програми відповідно до письмової заяви закладу вищої освіти, що має відповідний сертифікат про інституційну акредитацію; ухвалювати рішення про акредитацію чи відмову в інституційній акредитації відповідного закладу вищої юридичної освіти; скасовувати рішення спеціалізованої вченої ради про присудження наукового ступеня у разі виявлення академічного плагіату; скасовувати рішення спеціалізованої вченої ради на підставі розгляду звернення, заяви або скарги щодо діяльності та рішень спеціалізованих вчених рад; акредитувати незалежні установи оцінювання та забезпечення якості вищої освіти та веде їх реєстр та ін. [4].

Висновки. Усе вищевикладене дає можливість сформулювати такі узагальнення щодо адміністративно-правового статусу Міністерства освіти і науки України та Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти:

– узагальнено, що в чинному законодавстві адміністративні обов'язки МОН і Агентства традиційно розкриті через категорію «повноваження», що є типовою помилкою суб'єкта правотворчості, адже плутанина між тим, що має робити суб'єкт владних повноважень (зобов'язання), і що він може робити (адміністративне право), є небезпечним як для приватних осіб у силу імовірного порушення їх прав і інтересів, так і для самих посадових осіб суб'єктів публічної адміністрації в силу ненавмисного виходу за межі конституційної засади, а слід діяти виключно в порядок і спосіб, визначений Конституцією і законами України;

– запропоновано адміністративно-правовий статус МОН і Агентства розкривати через сукупність їх адміністративних обов'язків та прав;

– адміністративні обов'язки МОН – це сукупність зобов'язань суб'єкта публічного права (їх посадови осіб), які зобов'язані діяти лише на

підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією, законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», інших нормативно-правових актів щодо аналітичного, нормативного, публічно-сервісного, адміністративно-організаційного, організаційно-виховного забезпечення вищої юридичної освіти;

– адміністративні права МОН – це прописана адміністративним законодавством міра дозволеної поведінки щодо виконання поставлених адміністративних обов'язків стосовно забезпечення прав і законних інтересів студентів, науково-педагогічних працівників, інших суб'єктів навчального і виховного процесу вищих юридичних закладів щодо забезпечення інтеграції вітчизняної вищої освіти і науки до цінностей ЄС стандартів Болонського процесу, проведення ліцензування вищої юридичної освіти, здійснення ліцензування, державного нагляду (контролю) за додержанням ліцензійних умов вищої юридичної освітньої діяльності, зокрема шляхом проведення планових та позапланових перевірок;

– адміністративні обов'язки Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти у сфері вищої юридичної освіти як незалежного публічного органу полягають у формуванні юридичних експертних ради з правничих спеціальностей, стандартів освітньої правової діяльності та стандартів вищої юридичної освіти, схвалення порядків присудження наукових ступенів спеціалізованими вченими радами та ін.;

– адміністративні права Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти у сфері вищої юридичної освіти – це міра дозволеної адміністративним законодавством їх адміністративної діяльності стосовно проведення ліцензійної експертизи, здійснення акредитації вищих юридичних закладів та правових спеціальностей, скасування рішень спеціалізованих вчених рад, у першу чергу за порушення вимог академічної доброчесності.

Отже, адміністративно-правовий статус Міністерства освіти і науки України та Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, першого – як адміністративно-сервісного та публічноуправлінського органу у сфері вищої юридичної освіти, другого – як незалежного

публічного органу контролю за якістю правничої освіти, серцевиною якого є їх сукупність їх адміністративних обов'язків та наданих із метою їх виконання адміністративних прав.

Список використаних джерел:

1. Положення про Міністерство освіти і науки України. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 р. № 630. Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/630-2014-п#Text>]
2. Проект Концепції розвитку юридичної освіти. Міністерство освіти і науки України. 2019. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/konserciya-vdoskonalennya-pravnichoyi-yuridichnoyi-osviti-dlya-fahovoyi-pidgotovki-pravnika>]
3. Проект стандарту вищої освіти України: рівень вищої освіти - другий (магістерський) магістр; ступінь вищої освіти – магістр; галузь знань - 08 Право; спеціальність - 081 Право. Міністерство освіти і науки України. 2019. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vyshcha/standarty>
4. Статут Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 15 квітня 2015 р. № 244. Верховна Рада України. 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/244-2015-п/ed20190828#Text>].
5. Стратегія національного агентства із забезпечення якості вищої освіти до 2022 р. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти 2019. <https://naqa.gov.ua/місія-та-стратегія-агентства/>]
6. Шемшученко Ю. Повноваження. Юридична енциклопедія. 2010. URL: <https://leksika.com.ua/16380209/legal/povnovazhennya>]
7. Рудич М.В. Вища освіта як об'єкт адміністративно-правового регулювання / М.В. Рудич // Вісник університету «Україна» :Серія «Право». – 2011. – № 2. – С.71-74.
8. Національна доктрина розвитку освіти. Затверджено Указом Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347. Верховна Рада України. 2002 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>
9. Про затвердження переліку іноземних акредитаційних агентств та

агентств із забезпечення якості вищої освіти, які видають сертифікати про акредитацію освітніх програм, що визнаються в Україні. Додаток до розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 554-р. Верховна Рада України. 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554-2019-p#Text>

10. Річний звіт Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти за 2019 рік / за заг. ред. С. Квіта. Київ: Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, 2019. 244 с.

11. Якість вищої освіти: теорія і практика: навчально-методичний посібник / за наук. ред. А. Василюк, М. Дей. Київ; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2019. 176 с.

12. Проект стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки. Міністерство освіти і науки України. 2019. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/>

13. Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року. Постановлено Указом Президента від 30 вересня 2019 р. № 722. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>

14. Перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266. URL: https://npu.edu.ua/images/file/Viddil_licen/2016/post_266.pdf

УДК 340.5.153

Кудін А. А.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СІМ'Ї

В статті з'ясовано особливості розвитку сучасної романо-германської правової сім'ї. Доведено, що вона поєднує в собі певні риси, серед яких виділено рецепцію римського права, врахування звичаєвого та канонічного права, що були притаманні націям на початкових етапах

свого розвитку, домінування нормативно-правових актів як джерел права, вплив на розвиток вітчизняної системи права євроатлантичних прагнень українського суспільства.

Ключові слова: *джерело права, євроатлантичні прагнення, звичаєве право, нормативно-правові акти, правова сім'я, римське право, романо-германська правова система, українське суспільство.*

The article clarifies the peculiarities of the development of the modern Romano-Germanic legal family. It is proved that it combines certain features. Among them are the reception of Roman law, taking into account customary and canon law that was inherent in nations in the early stages of their development, the dominance of regulations as sources of law, the impact on the development of the domestic legal system Euro-Atlantic aspirations of Ukrainian society.

Key words: *customary law, Euro-Atlantic aspirations, regulations, Roman law, Romano-Germanic law system, source of law, Ukrainian society.*

Вступ. Право відображає найвищу матерію гуманітарного суспільства. При цьому система права будується за певними правилами які, традиційно виходячи з історичних, ідеологічних, політичних, глобалістичних чинників, були сформовані суверенними державами. Україна є правова демократична держава, яка людину визнає найвищою соціальною цінністю. Реалізація цих положень Конституції України прямо впливає на сучасний розвиток її правової системи, що перебуває на зломі хоча й реально демократичних, однак таких, що перебувають під впливом корупції та олігархії, чинників правового та іншого суспільного життя. Це не може задовольняти народ України.

Велика довіра громадян до сучасної верховної влади дає можливість провести її відповідні реформи з метою приведення правової системи України до стандартів і цінностей Європейської спільноти. На сучасному етапі розвитку наше суспільство стикається з багатьма викликами, які вимагають свого як теоретичного, так і правотворчого та правореалізаційного вирішення. У цій статті буде схарактеризовано

сучасний стан правової системи України та запропоновано деякі напрямки її удосконалення.

До наукових положень щодо особливостей розвитку романо-германської правової сім'ї зверталися вчені С. Алексєєв, Ю. Ведерніков, В. Галуцько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко, М. Лазаренко, А. Папірна, О. Петришин, О. Правоторова, В. Сінюков, Р. Фелікс, М. Хаустова, М. Цвік та ін. Проте вони безпосередньо викликів щодо сучасного стану особливостей розвитку романо-германської правової сім'ї не торкалися, а зосереджували свої наукові пошуки на більш загальних, спеціальних чи суміжних викликах.

Постановка завдання. Мета статті полягає в тому, щоб на основі теорії природного права, теорії права, історії держава і права, а також вітчизняного законодавства виявити й описати сучасний стан особливостей розвитку романо-германської правової сім'ї.

Результати дослідження. Романо-германське право континентальної Європи формувалось під впливом римського, германського, канонічного, феодального, комерційного та звичаєвого права. У науковій західній юридичній літературі воно ще має назву «civil law». При цьому названий термін слід відрізнити від «jus civile», що означає «цивільне право», яке використовувався в Стародавньому Римі для того, щоб відрізнити закон, який застосовувався виключно в місті Римі, від «jus gentium» – «Закону всіх націй», який діяв у всій імперії. Романо-германське право було прийняте в більшій частині Латинської Америки, а також у частині Азії та Африки [1].

Для внутрішнього права країн романо-германської правової сім'ї характерно, що систему права утворюють норми, інститути й галузі; право поділяється на публічне і приватне, матеріальне і процесуальне; норми формулює законодавець, в окремих випадках – народ; підзаконні норми – державні органи виконавчої влади; суди (судді) лише застосовують норми права, «приміряючи» норму до поведінки того або іншого суб'єкта, і вирішують питання, чи є він правопорушником, чи ні; правова норма розуміється як узагальнене правило, розраховане на багаторазове застосування, на регулювання повторюваних відносин, ситуацій; в основі

права лежать загальні принципи: принцип формальної рівності суб'єктів у приватноправових відносинах; принцип справедливості; принцип рівності чоловіка і жінки та ін.; зрештою правовою ідеологією романо-германського права стала концепція природних прав людини; джерелами права в романо-германській сім'ї є нормативно-правові акти – закони (кодекси), підзаконні акти, а також звичаї, які закріплюються або забороняються в законах, які використовуються за умов наявності прогалін у законодавстві [2].

Історичний аспект утвердження романо-германської правової сім'ї відсилає нас до V і VI століть у Західній та Центральній Європі, де переважали германські народи, особливо ті, що захопили Римську імперію. Серед них були англосакси в Англії, франки західної Німеччини та північної Франції, бургундці, вестготи південної Франції та Іспанії, лангобарди Італії. Хоча традиції римського права існували деякий час, проте у більшості регіонів переважали германські звичаї. У середні віки ці звичаї енергійно зростали, намагаючись задовольнити складні потреби, що впливали з розвитку феодалізму та лицарства, зростання міст, східної колонізації, збільшення торгівлі та дедалі витонченішої культури. Серед багатьох напрямків, що увійшли в переплетення складного зразка середньовічного права, особливе значення мали звичаї купців та канонічне право Римо-Католицької Церкви. В основному завдяки канонічному праву концепції та ідеї Стародавнього Риму продовжували відчувати свою присутність навіть тоді, коли загалом про римське право було забуто. Наприкінці XI століття римське право було заново відкрито західною спільнотою і стало предметом вивчення та викладання вченими в північній Італії, особливо в Болоньї. Зі зростанням попиту на підготовлених суддів та адміністраторів спочатку італійськими міськими республіками, а потім князями в інших населених пунктах студенти стікалися до Болоньї з усієї Європи, поки вивчення та викладання права поступово не перейняли місцеві університети. У результаті цього процесу римське право проникло у сферу правосуддя на північ від Альп, особливо в Німеччині та Нідерландах, де вплив римського права став особливо сильним. У Священній Римській імперії німецької нації рецепція римського права була

більш простою, оскільки її імператори плекали ідею бути прямими наступниками римських цезарів. Римське право, зібране в Кодексі Юстиніана (*Corpus Juris Civilis*) імператором Юстиніаном I між 527 і 565 роками, можна вважати чинним просто тому, що це було імперське право. Однак вирішальним стала перевага спеціалізованої підготовки юристів римського права над емпіричними методами народних засідателів та практиків місцевих законів. Не менш вирішальною була перевага римсько-канонічного типу процедури з її раціональними правилами доказування над місцевими формами процедури, що передбачають доведення випробуванням, боєм та іншими ірраціональними методами [1].

Усе це призвело до того, що структура права системи романо-германської родини використовує фундаментальний поділ права на публічне і приватне, що виражає відповідно публічний і приватний інтереси. Публічне право, як і приватне, у всіх країнах романо-германської правової системи розпадається на одні й ті самі основні галузі – конституційне, адміністративне, кримінальне, цивільне, трудове, торгове, міжнародне публічне право. Подібна схожість виявляється і на більш низькому рівні – на рівні правових інститутів і норм. Ці збіги пояснюються тим, що вся континентальна Європа упродовж багатьох століть мала одну й ту ж базу для навчання праву – римське і канонічне право. Методи цієї науки на практиці могли бути різними в різний час і в різних країнах, проте термінологія завжди була однаковою і висловлювала одні і ті ж поняття. Значною мірою схожість національних правових систем країн романо-германської сім'ї пояснюється спільністю політичної та правової думки, однаковим підходом до навчання юристів [3].

Однак при формуванні романо-германської правової системи в усіх державах римське право повністю не витіснило місцеві закони, хоча й сильно вплинуло на право договорів та деліктів. Здійснювалось поєднання германських, феодальних та римських традицій, що склалися у питаннях власності та правонаступництва або спадщини. Концептуальні формулювання, з яких формувались норми та принципи права, а також процесуальні форми, на яких здійснювалось правосуддя, формувались на основі римського права. Система, що виникла таким чином, називалася *ius*

commune. Хоча закон Corpus Juris Civilis безпосередньо не був джерелом права, однак застосовувався та всюди встановив основу для навчання й наукових пошуків. Це загалом, незважаючи на всю місцеву різноманітність, створювало єдиний європейський правовий простір [1].

Тим самим романо-германська правова сім'я пов'язана з Відродженням, яке відбувалося у XII – XIII ст. на заході Європи. Це відродження виявлялося в багатьох сферах, і одним з його аспектів був юридичний, зокрема що стосувалося відродження вивчення римського права в італійських, французьких і німецьких університетах. Зародження романо-германської правової сім'ї не є результатом утвердження політичної влади. І в цьому виявляється одна з відмінностей формування романо-германської сім'ї від англійського права, де розвиток загального права був пов'язаний із посиленням королівської влади. Формування романо-германської правової сім'ї підпорядковане загальному закономірному зв'язку права з економікою та політикою і не може бути зрозуміле без урахування складного процесу розвитку капіталістичних відносин у надрах середньовічного суспільства – передусім відносин власності, обміну первісного нагромадження, переходу від зовнішньоекономічного до економічного примусу [4].

Реформація, релігійні поділи та зростання націоналізму, що супроводжував об'єднання і стабілізацію європейських націй та боротьбу за гегемонію, виражені в національних кодифікаціях, завдяки яким закон був уніфікований у межах кожної нації. У Данії кодифікація відбулася 1683 р., у Норвегії – 1687 р., Швеції, Фінляндії – 1734 р., Пруссії – 1794 р. У Франції Цивільний кодекс було ухвалено 1804 р., і він став відомим світовій спільноті як Наполеонівський кодекс. Кодифікація тривала й після наполеонівської ери. У Бельгії та Люксембурзі, які були включені до Франції за часів Наполеона, його кодекси просто залишилися в силі. Нідерланди, Італія, Іспанія, Португалія та численні країни Латинської Америки наслідували французький зразок шляхом національної кодифікації. Природно, що їхні суди та вчені правники принаймні на початку XIX століття були схильні приділяти велику увагу вивченню французької юридичної мови. У Німеччині національна кодифікація

відбулася значно пізніше, ніж у Франції. Тільки Комерційний кодекс був одноманітно створений незалежними німецькими державами незабаром після революції 1848 р. Об'єднання кримінального закону відбулося майже одночасно з політичним об'єднанням країни, яке відбулося 1871 року, кодифікація організації судів цивільного та кримінального процесу – 1879 року. Але Цивільний кодекс Німеччини (*Bürgerliches Gesetzbuch für das deutsche Reich*) було ухвалено лише 1896 р., і він набрав чинності до 1 січня 1900 р. Протягом ХІХ століття німецька юридична наука справляла значний вплив в Австрії (яка ще в 1811 р. кодифікувала своє право за допомогою іншої техніки, ніж у Франції), у Швейцарії, у скандинавських країнах і, пізніше, – Східній Європі. Коли швейцарський закон було ухвалено у 1907–1912рр., він став зразком для турецької кодифікації 1926 року та сильно вплинув на кодифікацію в Китаї та Тайвані [1].

Незважаючи на спільне історичне коріння, правові системи, що входять до романо-германської правової сім'ї, мають низку специфічних рис, які дозволяють їх поділяти на такі основні групи: 1) романська група правових систем – Франція, Італія, Бельгія, Нідерланди, Люксембург, Іспанія, Португалія та ін. Материнською правовою системою в романській групі є права система Франції, і тому іноді ця група також називається «французькою»; 2) германська група правових систем – Німеччина, Австрія, Швейцарія; 3) північноєвропейська (скандинавська) група правових систем – Швеція, Норвегія, Фінляндія. Ця група поєднує ознаки як романо-германської, так і англо-американської правових систем. Скандинавське право має загалом ті ж ознаки, що і романо-германське, проте одним з основних джерел права тут поряд із нормативно-правовим актом є юридичний прецедент. Також і права система Японії по суті належить німецького підвиду з особливостями, які притаманні японській культурі і менталітету; 4) латиноамериканська група правових систем – Мексика, Чилі, Аргентина, Перу та ін. Ця група також поєднує ознаки романо-германської та англо-американської систем. У латиноамериканському праві також визнається поділ права на публічне і приватне, і у сфері публічного права більш відчутним є вплив англо-американської правової системи, а у сфері приватного права – романо-

германської. Останні дві групи (скандинавська та латиноамериканська) у юридичній літературі нерідко розглядаються як самостійні правові сім'ї. Подібний підхід має наукову та прикладну цінність, проте з точки зору основних принципів права та історичного процесу формування скандинавських та латиноамериканських правових систем їх можна розглядати і як специфічні групи правових систем у складі романо-германської правової сім'ї. Романо-германська правова сім'я значною мірою впливає і на інші правові сім'ї. Зокрема, правові системи африканських та азійських держав, що були колоніями Франції, Іспанії, Португалії та Голландії, мають багато спільних рис з романо-германським правом. Відчутний вплив романо-германська правова сім'я справила і на далекосхідну правову сім'ю, преш за все на правові системи Японії та Південної Кореї. Більше того, посилення ролі нормативно-правового акта як джерела права в англо-американських правових системах також слід розглядати як вплив континентального права [5].

Що стосується проблеми визначення приналежності правової системи України до певної підгілки романо-германської правової сім'ї, то тут слід зазначити, що в юридичній літературі не існує єдиної точки зору. У період «дружніх» відносин із Російською Федерацією деякі вчені відносили вітчизняну систему права до окремої правової системи, яку вони іменували «Право Сходу», або Візантійське право, спираючись на постулати православ'я, з огляду на його зовнішні форми, що відрізняється розкішшю і прикрашенням, вражаючою здатністю створювати видимість, тобто це такий пишний, величний і благовидний фасад, за яким у кінцевому підсумку творить свої справи влада азійсько-теократичного типу – влада з переважними авторитарними характеристиками [6; 7]. Такому підходу слушно заперечує М. Хаустова, доводячи, що українська правова традиція є могутньою, унікальною, сформованою тисячоліттями, завжди зберігала самобутність і своєрідність, незважаючи на всі державні, політичні, економічні й соціальні катаклізми. І не варто їй побоюватися причислення до західної традиції, зарахування до романо-германської правової сім'ї. Правова політика України дозволяє зробити висновок про її європейський вибір. Стратегічний напрямок сучасної Української держави – входження

до європейського простору – об’єктивно й історично зумовлений її національним, культурним і правовим розвитком [8]. Після Революції Гідності [9] та підписання Угоди про асоціацію України та ЄС [10] цей напрямок став провідним. І, на наш погляд, безальтернативним для української системи права.

Висновки. Отже, особливості розвитку сучасної романо-германської правової сім’ї поєднують у собі певні риси: по-перше, вплив на формування всіх без винятку правових систем незалежних держав римського права; по-друге, врахування звичаєвого та канонічного права, що було притаманне націям на початкових етапах свого розвитку; по-третє, основою правової системи будь-якої країни романо-германської правової сім’ї є нормативно-правовий акт; по-четверте, в умовах сьогодення відбувається зближення кращих чинників англосаксонської та романо-германської правових сімей; по-п’яте, в Україні правова система розвивається під впливом євроатлантичних прагнень українського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Civil law Romano-Germanic. 2019. <https://www.britannica.com/topic/civil-law-Romano-Germanic>
2. Правові сім’ї. Короткий курс лекцій з дисципліни «Правознавство». 2019. https://studme.com.ua/1685030314552/pravo/pravovye_semi.htm
3. Романо-германська правова сім’я. 2019. URL: https://studme.com.ua/1685030314552/pravo/pravovye_semi.htm
4. Сім’я континентального права. Національне академія внутрішніх справ. 2019. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/posibnyk_pps/nm/lec2.html
5. Романо-Германська правова сім’я. 2019. URL: https://elearning.sumdu.edu.ua/free_content/lectured:889572cc41d2c8b890338983852f6a8324f2b484/latest/509964/index.html
6. Алексеев С. Право на пороге нового тысячелетия: некоторые тенденции мирового правового развития – надежда и драма современной эпохи. Москва: Статут, 2000. 256 с.

7. Синюков В. Российская правовая система. Введение в общую теорию. Москва: Норма, 2012. 672 с.
8. Хаустова М. Правова система України серед правових систем сучасності Проблеми теорії та історії держави і права. 2013. С. 23-29.
9. Рада визнала Революцію Гідності одним з ключових моментів державотворення. Українська правда. 2019. <https://www.pravda.com.ua/news/>
10. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Угоди про асоціацію Україна та ЄС. Верховна рада України. 2015. УРЛ: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text].

УДК 342 9.23:351.746

Махмурова-Дишлюк О. П.

**ПОНЯТТЯ ІНСТРУМЕНТІВ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ
У СФЕРІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ
ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ В УКРАЇНІ**

У статті сформовано поняття інструментів публічного адміністрування у сфері адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини і громадянина в умовах збройних конфліктів в Україні. Визначено, що це юридичні знаряддя адміністративної діяльності суб'єктів публічної адміністрації, що реалізуються в межах відповідності визначеної законом компетенції з метою захисту прав, свобод та інтересів осіб, які постраждали внаслідок збройних конфліктів в Україні.

Ключові слова: адміністративна діяльність, адміністративно-правове забезпечення, збройний конфлікт, інструменти, поняття, права і свободи, публічне адміністрування, суб'єкт публічної адміністрації, юридичне знаряддя.

The article forms the concept of tools of public administration in the field of administrative and legal support of human and civil rights and freedoms in the context of armed conflicts in Ukraine. It is determined that these are legal instruments of administrative activity of public administration entities, which are implemented within the limits of the competence defined by law in order to protect the rights, freedoms and interests of persons affected by armed conflicts in Ukraine.

Key words: *administrative activity, administrative and legal support, armed conflict, Concept, legal instruments, public administration, rights and freedoms, subject of public administration, tools.*

Вступ. Високі як законодавчо сформовані, так і визначені теорією народного права засади так би й залишилися нереалізованими позитивними чинниками, якби не було в арсеналі суб'єктів публічної адміністрації певних інструментів, за допомогою яких вони б забезпечували права свободи та інтереси приватних осіб і публічний інтерес держави.

Україна довгий час перебуває в умовах збройного конфлікту щодо захисту територіальної цілісності та прав і свобод громадян від російсько-терористичної агресії. Відповідно загальні та спеціальні суб'єкти публічної адміністрації мають у своєму арсеналі загальні та спеціальні інструменти публічного адміністрування.

Теорія адміністративного права та монографічні дослідження розкрили значну кількість таких інструментів, їх юридичну природу та особливості використання суб'єктами публічної адміністрації. Однак в умовах збройних конфліктів більшість із них вимагає оновлення та специфічного використання. Більше того, для потреб захисту прав і свобод громадян можуть застосовуватись надзвичайні інструменти публічного адміністрування.

При цьому треба зазначити, що загальні, спеціальні та надзвичайні інструменти публічного адміністрування при збереженні та відновленні територіальної цілості України, захисті прав і свобод громадян потребують

подальшого розвитку відповідно до тих нових викликів, що постійно виникають на лінії розмежування та в повсякденному житті осіб, які постраждали внаслідок російсько-терористичної агресії.

До проблеми інструментів публічного адміністрування які використовуються у сфері забезпечення захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах збройних конфліктів в Україні, звертали свої наукові погляди вітчизняні вчені М. Алексійчук, Н. Армаш, В. Бібік, С. Бескоровайний, Я. Букреєв, А. Вишневський, В. Галуцько, П. Діхтієвський, Я. Журавель, М. Доненко, В. Біла, В. Колпаков, Т. Короткий, О. Кузьменко, О. Куракін, Лісова, С. Марущенко, О. Правоторова, Ю. Радковець, Є. Руденко, С. Сірий, О. Сікорський, Т. Тарахонич, Г. Христова та ін. Проте вони аналізовану нами проблематику безпосередньо не аналізували, а зосереджували свої наукові пошуки на більш загальних, спеціальних чи суміжних викликах.

Постановка завдання. Мета статті полягає в тому, щоб на основі теорії адміністративного права, чинного законодавства та практики діяльності публічної адміністрації сформулювати поняття інструментів публічного адміністрування у сфері адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини і громадянина в умовах збройних конфліктів в Україні.

Результати дослідження. Згідно зі словником української мови інструмент – це знаряддя для праці, або сукупність таких знарядь [1]. У теорії адміністративного права під інструментами публічного адміністрування розуміють зовнішній вираз однорідних за своїм характером і правовою природою груп адміністративних дій суб'єктів публічної адміністрації, реалізований у межах відповідності визначеної законом компетенції з метою досягнення бажаного публічного результату [2].

Згідно з широким підходом до складу інструментів публічного адміністрування вчені-адміністративісти відносять широке коло елементарних і комплексних заходів (способів) адміністративної діяльності публічної адміністрації, а саме: 1) форми публічного адміністрування: видання нормативно-правових актів; видання

індивідуальних адміністративних актів; укладення адміністративних договорів; учинення інших юридично значущих дій; здійснення матеріально-технічних операцій; 2) план як інструмент публічного адміністрування; 3) фактичну дію як інструмент публічного адміністрування; 4) методи публічного адміністрування – методи заохочення; методи переконання; методи адміністративного примусу: а) адміністративно-запобіжні заходи; б) заходи адміністративного припинення; в) адміністративні стягнення; 5) адміністративно-правові режими; 6) контроль (нагляд); 7) електронне врядування [2].

Виходячи з таких теоретичних позицій та наповнюючи їх конкретними положеннями чинного законодавства, а також власним розумінням аналізованої проблематики, розкриємо зміст окремих інструментів публічного адміністрування у сфері забезпечення з прав і свобод людини і громадянина в умовах збройних конфліктів в Україні.

Нормативно-правові акти – це акти підзаконної адміністративної нормотворчості, у яких містяться норми права, якими конкретизуються інші норми, що є в законодавчих актах вищої юридичної сили, а також передбачається механізм їхньої реалізації; визначаються типові правила поведінки у сфері публічного управління (наприклад, правила проведення контрольно-наглядових заходів); установлюється організаційно-правовий статус органів публічної адміністрації; реалізується механізм забезпечення конституційного статусу громадян України, іноземців, об'єднань громадян; установлюються необхідні заборони й обмеження; надаються спеціальні права та покладаються спеціальні обов'язки у сфері публічного адміністрування; формуються умови взаємодії і координації діяльності органів публічної адміністрації; проводяться в життя соціально-економічні програми [3; 4]. Наприклад, згідно з Наказом МОН України від 24 травня 2016 р. № 560 було затверджено Порядок прийому для здобуття вищої, фахової передвищої та професійної (професійно-технічної) освіти осіб, які проживають на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та в місті Севастополі, який уточнює деталізує положення Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» та визначає особливості

отримання документів про загальну середню освіту й особливі умови прийому для здобуття вищої та професійної (професійно-технічної) освіти особами, які проживають на тимчасово окупованій території України.

Тим самим видання аналізованого підзаконного нормативно-правового акта дало можливість молодим громадянам України, які були змушені отримувати нелегітимну середню освіту на тимчасово окупованих територіях, реалізовувати своє право на освіту в Україні.

Індивідуальний акт публічного адміністрування – це рішення, що означає, по-перше, наявність волевиявлення суб'єкта публічної адміністрації, по-друге, таке волевиявлення стосується конкретної особи, об'єкта матеріального світу, ситуації, по-третє, містить обґрунтування надання (відмову в наданні) прав і обов'язків особи, установлення правового режиму матеріального об'єкта, ситуації, застосування чи використання повноваження. Суб'єкт публічної адміністрації ухвалює рішення відносно прав і обов'язків особи, об'єкта матеріального світу, ситуації після вивчення обставин справи на підставі чинного законодавства. Він визначає можливість надання права або необхідність покладання обов'язку, реалізації власні компетенції; на основі та з метою виконання закону й виражаючи свою волю надає та використовує відповідні права, покладає та здійснює обов'язки. На думку В. Білої, видання індивідуальних актів суб'єктами публічної адміністрації є абстракцією вищого рівня з категоріальним статусом, що об'єднує всі владні індивідуально-конкретні волевиявлення публічної адміністрації. Галузевою особливістю індивідуальних актів публічної адміністрації є їх цільове призначення – реалізація компетенції органу публічної адміністрації та дія, що вичерпується їх виконанням. Фактична реалізація приписів індивідуальних актів публічної адміністрації зумовлює втрату ними юридичного значення для адресата, що необхідно враховувати під час формування їх нормативної конструкції, шляхом установлення конкретних строків оскарження та набуття чинності [5]. Наприклад, своїм індивідуальним актом – Указом – Президент України Володимир Зеленський присвоїв молодшому лейтенанту Матвіїву Тарасу Тарасовичу за героїзм і особисту мужність, виявлені в захисті державного суверенітету

та територіальної цілісності України, самовіддане служіння Українському народові звання Герой України (по смертно) з удостоєнням ордена «Золота Зірка» [6].

Висновки. Отже, інструменти публічного адміністрування у сфері адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини і громадянина в умовах збройних конфліктів в Україні – це юридичні знаряддя адміністративної діяльності суб'єктів публічної адміністрації (правові, організаційно-правові та організаційні), що реалізуються в межах відповідної, визначеної законом компетенції з метою захисту прав, свобод та інтересів осіб, які постраждали внаслідок збройних конфліктів в Україні.

Список використаних джерел:

1. Словник української мови: в 11 томах. Том 4. 1973. С. 34.
2. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / В. Галуцько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко та ін.; за ред. В. Галуцька, О. Правоторової. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 584 с.
3. Колпаков В. Адміністративне право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 1999. 736 с.;
4. Адміністративний нормативно-правовий акт і адміністративний договір: юридична характеристика. Юридичний вісник. 2015. № 2 (35). С. 63-67.
5. Біла В. Індивідуальні акти публічної адміністрації: поняття та ознаки. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. С. 56-59.
6. Про присвоєння звання Герой України. Указ Президента України р. №271. *Президент України Володимир Зеленський*. Офіційне представництво. URL: <https://www.president.gov.ua/documents>
7. Про Збройні Сили України від 6 грудня 1991 р. № 1934-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст.108.
8. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях. Закон України від 18 січня 2018 р. № 2268-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 10. Ст. 54.

9. Про військово-цивільні адміністрації Закон України від 3 лютого 2015 р. № 141-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 13. Ст. 87.

УДК 342.951:343.211 (477)

Зубов О. С.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС СУБ'ЄКТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПРАВЕДЛИВОГО ТА ЕФЕКТИВНОГО ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ

У статті досліджено адміністративно-правовий статус суб'єктів громадянського суспільства щодо забезпечення справедливого та ефективного правосуддя в Україні. Ключовим пріоритетом України на шляху до європейського реформування є побудова відкритого суспільства, що дозволить їй утвердити загальноєвропейські цінності та долучити до управління державою громадянське суспільство, якому останнім часом приділяється все більше уваги. Саме питання побудови громадянського суспільства є одним із найактуальніших в Україні.

Визначено, адміністративно-правовий статус суб'єктів громадянського суспільства щодо забезпечення справедливого та ефективного правосуддя в Україні є одним із центральних важелів у визнанні незалежності та незаангажованості судової влади. Діють вони на підставі чинного законодавства з урахуванням практики Європейського Союзу, застосовуючи адміністративні механізми та процедури, направлені на забезпечення прозорості, ефективності судових рішень, підняття правової культури та активності у суспільстві.

Ключові слова: адміністративне право, судоустрій, судочинство, громадянське суспільство, громадські об'єднання, суди.

The article examines the administrative and legal status of civil society actors to ensure fair and efficient justice in Ukraine. Ukraine's key priority on the path to European reform is to build an open society that will allow it to

establish common European values and involve civil society in the governance of the state, which has recently received increasing attention. The very issue of building civil society is one of the most pressing in Ukraine.

It is determined that the administrative and legal status of civil society actors to ensure fair and efficient justice in Ukraine is one of the central levers in recognizing the independence and impartiality of the judiciary. They operate on the basis of current legislation, taking into account the practice of the European Union, using administrative mechanisms and procedures aimed at ensuring transparency, efficiency of court decisions, raising the legal culture and activity in society.

Key words: *administrative law, judiciary, proceedings, civil society, public associations, courts.*

Вступ. Ключовим пріоритетом України на шляху до європейського реформування є побудова відкритого суспільства, що дозволить їй утвердити загальноєвропейські цінності та долучити до управління державою громадянське суспільство, якому останнім часом приділяється все більше уваги. Саме питання побудови громадянського суспільства є одним із найактуальніших в Україні.

В основу дослідження лягли роботи науковців з адміністративного права, а саме В. Авер'янова, О. Бандурки, В. Бевзенка, О. Безпалової, Ю. Битяка, В. Галунька, В. Гаращука, П. Діхтієвського, А. Іванищука, В. Зуй, І. Голосніченка, С. Ківалова, В. Колпакова, Т. Коломоєць, А. Комзюка, О. Кузьменко, Р. Мельника, О. Уляновської та інших.

Постановка завдання. Мета статті полягає в тому, щоб дослідити адміністративно-правовий статус суб'єктів громадянського суспільства щодо забезпечення справедливого та ефективного правосуддя в Україні.

Результати дослідження. Побудова громадянського суспільства та його залучення до управління державою є важливою складовою демократичної держави. Саме громадянські інститути мають здійснювати забезпечення прав та свобод громадян, активно ухвалювати участь в управлінських рішеннях, контролювати органи державної влади не даючи їй можливості нею зловживати. Наближеність до громадянського

суспільства, постійний діалог з його інститутами сприяє утвердженню легітимності держави, зменшує спротив з боку суспільства і надає можливість реалізації обраної стратегії державного управління. Крім того, у таких умовах інститути громадянського суспільства постають певними «легітимаційними посередниками», які підвищують державну легітимність [1, с. 93]. Щодо визначення змісту та місця громадянського суспільства в управлінні державою серед науковців відбуваються значні дискусії. Так, громадянське суспільство – це суспільство, в основі якого лежить розгалужена мережа незалежних від держави інституцій, об'єднань та організацій, створених самими громадянами для виявлення й здійснення різних громадських ініціатив, задоволення своїх суспільних потреб та обстоювання колективних інтересів [2].

Правники з теорії держави та права вважають, що громадянське суспільство – це організація вільних і рівноправних індивідів, сім'ї, класів, інших соціальних груп і прошарків, кожному з яких держава забезпечує юридично рівні можливості бути власниками, користуватися свободами у процесі виробництва і розподілу матеріальних благ, мати надійний соціальний захист [3, с.11]. А соціологи вважають, що громадянське суспільство – це асоціація вільних громадян, які взаємодіють між собою виключно на ґрунті власних інтересів, правових норм і спільно погоджених чи вироблених регуляторів (компроміс тощо). Поняття «громадянське суспільство» характеризує цілісність суспільного життя відносно політичних структур, передусім держави. Громадянське суспільство поєднує економічні, соціальні, культурні, духовні, родинно-побутові відносини та інститути, а також передбачає певні свободи, права та обов'язки особистості як необхідні умови її ствердження та самореалізації в громадському житті.

Поняття держави та громадянського суспільства теоретично розчленовують цілісний соціальний організм на дві взаємопов'язані та взаємообумовлені сторони – політичну і соціальну сферу життя [4, с. 108]. О. Петриши зазначив, що кожен громадянин має розуміти, що саме від нього залежить все, що відбувається в його країні, саме він формує Парламент та Уряд, обирає Президента. Представники органів державної

влади несуть персональну відповідальність перед кожним українцем за виконання законів [5, с. 6]. Ще свого часу Аристотель у своїх працях зазначав, що громадяни повинні мати приватну власність, бути рівними щодо один до одного, наділені правом брати участь у законодавчому і судовому процесі [6, с.37].

Дійсно, громадянське суспільство активно сприяє процесам політичної демократизації, набуття державою ознак правової, відстоюючи матеріальну й духовну незалежність людини від держави, домагаючись правової гарантії такої незалежності, захисту приватних і суспільних інтересів людей. Разом із тим має бути зворотний зв'язок державних інститутів з громадськістю, оскільки правова держава має реагувати на запити й потреби асоційованого громадянства, видавати відповідні законодавчі акти та слідкувати за їх виконанням. Іншими словами, вона має створити ситуацію правової захищеності громадян, сформувати сприятливе правове поле для діяльності створюваних ними громадських інститутів [7]. Із метою підвищення ролі громадянського суспільства в різних сферах діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, зокрема щодо впровадження реформ, на підтримку ініціативи громадськості, а також з метою налагодження ефективного діалогу та партнерських відносин органів державної влади, органів місцевого самоврядування з організаціями громадянського суспільства, передусім з питань забезпечення прав і свобод людини і громадянина, було затверджено Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016 – 2020 роки [8].

Т. Андрійчук вважає, що запорука успішного функціонування демократії та подолання можливого негативного впливу на неї громадянського суспільства полягає насамперед у характері держави, її здатності бути одночасно сильною та «наближеною» до громадянського суспільства загалом та громадян зокрема. Такий стан держави передбачає чуйність до потреб громадянського суспільства, пошук шляхів опосередкування конфліктів і надання збалансованого доступу громадськості до участі у формуванні державної політики [9].

Наділення відповідно до законодавства України окремих громадських об'єднань або їх представників певною компетенцією у сфері формування або забезпечення виконання їх повноважень органами державної влади або органами місцевого самоврядування свідчить про набуття такими об'єднаннями громадян та їх представниками публічного характеру їх діяльності. Тобто представники громадськості у процесі реалізації своїх передбачених законодавством можливостей брати участь у проведенні чи реалізації публічної політики можуть реально впливати на ухвалення органами державної влади їх рішень. У зв'язку з цим Конституційний Суд України вважає, що держава має право запроваджувати у таких випадках відповідний контроль за діяльністю об'єднань громадян та їх представників із метою запобігання виникненню і в їх діяльності корупційних ризиків, недопущення неправомірного набуття матеріальних або нематеріальних благ, учинення інших зловживань у реалізації наданих їм прав щодо участі в публічному управлінні [10].

Для нашого дослідження також є важливим питання участі громадського суспільства щодо забезпечення справедливого та ефективного правосуддя в Україні. З метою посилення ролі та довіри громадськості до правосуддя відбувся форум «Правосуддя та громадянське суспільство: розбудова партнерства з метою посилення довіри громадськості» у якому прийняли участь представники країн ЄС, громадські європейські організації, де було обговорено та наведені кращі приклади залучення громадянського суспільства до судової реформи, залучення громадянського суспільства до налагодження діалогу з установами судової влади [11].

Основне призначення суду неупереджено вирішувати виникаючі конфлікти. Саме тому, як зазначає С. Прилуцький, судова влада потребує, по-перше, соціального контролю з боку представників суспільства за справедливим застосуванням не тільки закону, а й норм моралі, з урахуванням місцевих традицій і звичаїв, що склалися, та, по-друге, забезпечення представниками суспільства таких умов, які можуть гарантувати суддям незалежність від незаконного впливу офіційних структур і самостійність у формуванні їхнього внутрішнього переконання

В судовій справі, саме тому актуальним є питання визначення способів та меж соціального контролю над судом. Крім того він же зазначає, що компроміс між державою та громадянським суспільством у питаннях організації судової влади та здійснення правосуддя реалізується перш за все у формі громадянського контролю. Зокрема суспільство реалізується під час здійснення правосуддя через безпосередню участь представників громадянського суспільства (народних засідателів, присяжних). Крім того громадський контроль над судовою владою має здійснюватися через відкритість (гласність і відкритість судочинства), доступність [12, с. 237, 242].

В. Городовенко вважає, що контроль громадськості над судами можливий завдяки наявності, по-перше, гласності, відкритості (публічності) судового розгляду; по-друге, наявності інституту відводу суддів за ініціативою учасників процесу або самих суддів; по-третє, участі народу в здійсненні правосуддя через народних засідателів і присяжних; і по-четверте, включення до складу кваліфікаційних комісій суддів та Вищої ради юстиції, крім судді представників юридичної громадськості [13, с.24]. Повністю підтримуємо вищеназваних науковців. Після змін і доповнень, ураховуючи міжнародний досвід, до Закону України «Про судоустрій та статус судді» особлива роль надана саме органам громадськості, щоб підвищити рівень правосуддя. Так було створено та введено Громадську раду доброчесності (стаття 87) із метою сприяння Вищій кваліфікаційній комісії суддів України у встановленні відповідності судді (кандидата на посаду судді) критеріям професійної етики та доброчесності для цілей кваліфікаційного оцінювання. Громадська рада доброчесності складається з двадцяти членів [14].

До складу цієї Ради можуть входити представники правозахисних громадських об'єднань, науковці-правники, адвокати, журналісти, які є визнаними фахівцями у сфері своєї професійної діяльності, мають високу професійну репутацію та відповідають критерію політичної нейтральності та доброчесності. Ця Громадська рада має право готувати висновок щодо відповідності особи на посаду судді. Вища кваліфікаційна комісія суддів України ухвалює мотивоване рішення про підтвердження або

непідтвердження здатності судді (кандидата на посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному суді. Якщо Громадська рада доброчесності у своєму висновку встановила, що суддя (кандидат на посаду судді) не відповідає критеріям професійної етики та доброчесності, то Вища кваліфікаційна комісія суддів України може ухвалити рішення про підтвердження здатності такого судді (кандидата на посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному суді лише в разі, якщо таке рішення підтримане не менше ніж одинадцятьма її членами. Однак слід зазначити, що допоки що Громадська рада доброчесності в Україні діє формально, що дозволяє недоброчесним кандидатурам брати участь у конкурсі та в подальшому зайняти посади суддів у найвищій судовій інстанції держави.

Наступним суб'єктом участі громадського суспільства щодо забезпечення справедливого та ефективного правосуддя в Україні є суд присяжних. У статті 124 Конституції України зазначено, що народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних. Стаття 127 Конституції України передбачає, що «у визначених законом випадках правосуддя здійснюється за участю присяжних» [15]. За статтею 63 Закону України «Про судоустрій та статус судді», присяжним є особа, яка у випадках, визначених процесуальним законом, та за її згодою вирішує справи у складі суду разом із суддею або залучається до здійснення правосуддя [14]. Кримінальний процесуальний Кодекс зазначає: суддя – голова, заступник голови, суддя Верховного Суду, Вищого антикорупційного суду, апеляційного суду, місцевих загальних судів, які відповідно до Конституції України на професійній основі уповноважені здійснювати правосуддя, а також присяжний [16]. Тобто законодавець прирівнює присяжного до посади суддя, який вирішує справи у складі суду разом із суддею або залучається до здійснення правосуддя.

Присяжним може бути тільки громадянин України, який досяг тридцятирічного віку і постійно проживає на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного окружного суду, якщо інше не визначено законом. Не включаються до списків присяжних громадяни:

1) визнані судом обмежено дієздатними або недієздатними; 2) які мають хронічні психічні чи інші захворювання, що перешкоджають виконанню обов'язків присяжного; 3) які мають незняту чи непогашену судимість; 4) народні депутати України, члени Кабінету Міністрів України, судді, прокурори, працівники правоохоронних органів (органів правопорядку), військовослужбовці, працівники апаратів судів, інші державні службовці, посадові особи органів місцевого самоврядування, адвокати, нотаріуси, члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Вищої ради правосуддя; 5) особи, на яких протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення корупційного правопорушення; 6) громадяни, які досягли шістдесяти п'яти років; 7) особи, які не володіють державною мовою [14]. Окрім того громадські об'єднання мають право витребувати в органів правосуддя необхідну інформацію, звертатися з пропозиціями (зауваженнями), заявами (клопотаннями), скаргами, брати участь у розробленні проєктів законів тощо.

Висновки. Отже, адміністративно-правовий статус суб'єктів громадянського суспільства щодо забезпечення справедливого та ефективного правосуддя в Україні є одним із центральних важелів у визнанні незалежності та незаангажованості судової влади. Діють вони на підставі чинного законодавства з урахуванням практики Європейського Союзу, застосовуючи адміністративні механізми та процедури, направлені на забезпечення прозорості, ефективності судових рішень, підняття правової культури та активності у суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Цокур Є. Структура, технології та специфіка легітимації в контексті взаємодії держави і громадянського суспільства. *Сучасна українська політика*. Київ. Вид-во «Центр соціальних комунікацій», 2011. Вип. 24. С. 87-94.

2. Енциклопедія Сучасної України: електронна версія/ гол. редкол.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=31976

3. Гусарев С.Д. Олійник А.Ю. Слюсаренко О.Л. Теорія держави і права. Київ. 2001.С. 11.
4. Соціологія: Короткий енциклопедичний словник. Соціологічна асоціація України; уклад. Волович В. Г.та ін. Київ. Укр. Центр духовної культури, 1998. С. 108.
5. Петришин О.В. Верховенство права в системі дії права. *Проблеми законності*. 2009. № 10. С. 18-30.
6. Аристотель. Политика. История политических и правовых учений. Хрестоматия. Харьков, 2000. С. 37.
7. Взаємодія держави та інститутів громадянського суспільства. Роз'яснення Міністерства юстиції України від 03.02.2011. URL.<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0018323-11#Text>
8. Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні. Указ Президента України №68 2016.URL. <https://www.president.gov.ua/documents/682016-19805>
9. Андрійчук Т. Громадянське суспільство і держава як суб'єкти демократичного процесу *Політичний менеджмент*. 2013. №53. С.116-125.
10. Рішення Конституційного Суду України (Велика палата) у справі за конституційними поданнями Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та 65 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 5 частини першої статті 3, абзацу третього частини третьої статті 45 Закону України «Про запобігання корупції», пункту 2 розділу II «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо особливостей фінансового контролю окремих категорій посадових осіб» від 6 червня 2019 року № 3-р/2019.
11. Офіційна сторінка Ради суддів України. Форум «Правосуддя та громадянське суспільство: розбудова партнерства з метою посилення довіри громадськості».URL. <https://te.arbitr.gov.ua/rsu/213198/>
12. Прилуцький С.В. Громадянське суспільство в механізмі судової влади та правосуддя: теоретико-правовий аспект. *Кримінальне право та кримінологія*. 2010. № 1. С. 236–243

13. Городовенко В.В. Актуальні проблеми забезпечення відкритості судової влади. *Вісник Верховного Суду України*. 2011. № 12(136). С.22–27.

14. Про судоустрій та статус судів. Закон України. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

15. Конституція України. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

16. Кримінальний процесуальний кодекс URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

17. Цивільний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

УДК 342.951: 351.74

Крупницький О. С.

**СУТНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ
ЕКОНОМІКИ В ДЕМОКРАТИЧНІЙ ПРАВОВІЙ ДЕРЖАВІ**

У статті з'ясовано та узагальнено сутність адміністративно-правової охорони економіки в правовій демократичній державі. Доведено, що це є система адміністративно-правових чинників щодо попередження посягань на права та законні інтереси суб'єктів господарювання, недопущення порушення їх суб'єктами владних повноважень та відшкодування шкоди в разі завдання шкоди бізнесу як публічними, так і у визначених законом випадках приватними суб'єктами. Одночасно зроблено висновок, що держава залишає за собою право захищати громадян і публічний інтерес держави від порушення бізнесом екологічних норм, неповноти та нечесності сплати податків, порушення норм антимонопольного й трудового законодавства.

Ключові слова: адміністративно-правова охорона, бізнес, відшкодування шкоди, екологія, економіка, охорона, правова демократична держава, суб'єкти владних повноважень, суб'єкти господарювання, сутність.

The article clarifies and summarizes the essence of administrative and legal protection of the economy in a democratic state governed by the rule of law. It is proved that this is a system of administrative and legal factors to prevent encroachments on the rights and legitimate interests of economic entities, prevent their violation of power and compensation in case of damage to business, both public and in cases specified by law by private entities. At the same time, it was concluded that the state reserves the right to protect citizens and the public interest of the state from business violations of environmental regulations, incompleteness

and dishonesty of taxes, violations of antitrust and labor laws

Keywords: *administrative and legal protection, business entities, business, ecology, economy, essence, protection, reparation, rule of law, democracy, subject of power.*

Актуальність дослідження. Права, свободи та законні інтереси громадян є метою й основними чинниками діяльності правової демократичної держави. Проте адміністративно-правова охорона економіки здійснюється не в якійсь безособовій формі, а конкретно визначними суб'єктами держави, місцевого самоврядування та громадянського суспільства на основі реалізації адміністративно-правових норм або, у виключних випадках, норм природного права. Між суб'єктами публічної адміністрації, суб'єктами господарювання та іншими особами виникають спеціальні адміністративно-правові відносини, в яких простежуються складні взаємовідносини як безпосередньо між суб'єктами адміністративного права, так і з об'єктами захисту економіки та юридичними фактами, які складається на основі реалізації прав та інтересів суб'єктів господарювання та забезпечення публічного інтересу держави. Усі вони в сукупності та в окремих сегментах мають свою внутрішню глибинну юридичну природу, яка у філософській науковій літературі отримала назву «сутність».

Отже, з'ясування та науковий опис юридичної природи сутності адміністративно-правової охорони економіки в Україні є необхідною умовою з'ясування засадничих положень аналізованої проблематики, добору на цій основі інструментів публічного адміністрування та напрямків удосконалення.

Огляд останніх досліджень. До проблеми адміністративно-правової охорони економіки в Україні в тих чи інших аспектах зверталися українські вчені-адміністративісти В. Галуцько, П. Діхтієвський, О. Єщук, С. Короед, О. Кузьменко, В. Курило, П. Пихтін, О. Нікітенко, М. Новікова, А. Сірко, О. Онищук та ін. Проте вони питання аналізованої нами проблематики безпосередньо не аналізували, а зосереджували свої зусилля на найбільш загальних, спеціальних чи суміжних викликах.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі аналізу енциклопедичних знань, філософії права, теорії адміністративного права та адміністративного законодавства з'ясувати сутність адміністративно-правової охорони економіки в Україні.

Виклад основних положень. Згідно зі словником української мови «сутність» – це найголовніше, основне, істотне в кому-, чому-небудь; суть, зміст, головне, визначальне в предметі, що зумовлене глибинними зв'язками й тенденціями розвитку і пізнається на рівні теоретичного мислення. [5]. Також словники доводять, що «сутність» – це філософська категорія, яка відбиває сукупність усіх внутрішніх істотних властивостей і зв'язків об'єктів реальності [6]. У свою чергу економісти доводять, що «економіка» – це сфера життєдіяльності людини й суспільства, пов'язана з виробництвом, розподілом, обміном і споживанням життєвих благ [4].

В інших наукових працях ми довели, що адміністративно-правова охорона економіки України – це адміністративна діяльність суб'єктів

публічної адміністрації з метою недопущення порушення та відновлення порушеного права суб'єктів господарювання й забезпечення публічного інтересу держави, що здійснюється ними на основі реалізації норм адміністративного права.

Що стосується категорії адміністративного права «адміністративно-правова охорона», то це, з одного боку, безпосередній правовий захист соціальних інтересів громадян і соціальних груп усього суспільства, а з іншого – стимулювання таких соціальних дій, наслідком яких було б зміцнення наявних суспільних відносин і нейтралізація тих соціальних тенденцій, що загрожують їм. На наш погляд, слід уважати, що відносини адміністративно-правової охорони права власності обслуговують адміністративне право загалом. Тут виникають вольові відносини, що позначають взаємозв'язок прав і обов'язків суб'єктів і об'єктів, які беруть у них участь, оскільки цей зв'язок пов'язаний нормами адміністративного права. У них сформовано визначену правосуб'єктність, юридично виражено сукупність соціальних властивостей учасників правовідносин охорони. У загальному вигляді це можна сформулювати як право невіддільних фізичних і юридичних осіб перебувати під публічною охороною публічної адміністрації та обов'язок суб'єктів публічної адміністрації забезпечити таку охорону. Звідси витікає особлива специфічна форма адміністративно-правових відносин у сфері охорони прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб. Прийнято вважати, що основною особливістю цих відносин є їх права нерівність, оскільки суб'єкт публічної адміністрації має пріоритет своєї волі над волею всіх інших об'єктів. Соціальні відносини «влада – підпорядкування» в охоронній сфері набувають вигляду державних відносин, які трансформуються в юридичну форму адміністративного права. У ній суб'єкт публічної адміністрації постає як юридично владний щодо об'єктів управління [1; 3].

У теорії права «сутність права» розуміється як внутрішні основні стійкі риси, ознаки та якості правових явищ, єдність і взаємозумовленість яких визначають якісну специфіку та закономірності розвитку права як самої субстанції. Праву притаманні такі сутнісні ознаки: виражає волю панівного класу, яка практично стає державною волею; провідною рисою сутності права є його нормативність, адже право складається з норм – загальнообов'язкових правил поведінки, спрямованих на регулювання й охорону суспільних відносин; державна воля, що виражена правом, має бути оформлена як правове веління; найважливішою формою закріплення волі держави в праві є нормативно-правові акти; право має бути узгодженою, взаємозумовленою системою; право постає як формальний масштаб, однаково рівний для всіх учасників відносин. Не менш важливими для нас є розуміння «сутності сучасної демократичної держави», в якій будується громадянське суспільство. Така держава характеризується такими рисами: 1) основним завданням її стала функція забезпечення прав і свобод людини та сприяння народженню нових громадян; 2) держава стала на шлях подолання суспільних суперечностей не шляхом насильства і примусу, а за допомогою досягнення громадянського компромісу, толерантності, створення умов для

розвитку громадянського суспільства; 3) держава у своїй діяльності широко використовує такі загальнодемократичні ідеї та інститути, як поділ влади, плюралізм думок, значущість суду, гласність; 4) держава бореться з корупцією, декларує та приймає міри для розподілу політики, влади та бізнесу (в умовах сучасної України ця проблема є найактуальнішою та найскладнішою); 5) на міжнародній арені держава проводить політику, що потребує взаємних поступок, компромісів, домовленостей з іншими державами. Отже, на думку укладачів словника з теорії права, соціальна правова держава в сучасних теоріях трактується як надкласова, що представляє інтереси всіх верств суспільства. Сутність цієї держави не позбавлена класового аспекту, разом із тим він не є провідним. На перше місце така держава ставить функції забезпечення прав і свобод людини (насамперед через збільшення частки багатих громадян, заохочення народжуваності, збереження природи тощо) [7].

Виходячи з таких теоретичних положень енциклопедичних знань, філософії права, теорії права та предмета аналізованого дослідження, слід узагальнити, що сутність адміністративно-правової охорони економіки в Україні характеризується такими особливостями:

1) основним завданням публічного апарату держави є функція забезпечення прав та інтересів суб'єктів господарювання [2] й публічного інтересу суспільства;

2) у разі виявлення порушень ведення правил бізнесом публічні органи не відразу застосовують заходів адміністративного примусу, а йдуть шляхом подолання суспільних суперечностей за допомогою досягнення громадянського компромісу, толерантності, створення умов для виконання суб'єктом господарювання своїх законодавчих зобов'язань перед суспільством;

3) держава у своїй адміністративній діяльності з бізнесом використовує такі загальнодемократичні засади та правові інститути, як, наприклад, можливість оскарження рішень суб'єктів публічної адміністрації до адміністративного суду; можливість застосовувати засоби громадянського суспільства для захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання; відкритого без будь-якої цензури висвітлювати свої проблеми, зокрема щодо ймовірних порушень своїх прав та інтересів бізнесу. у будь-яких засобах масової інформації та глобальній системі Інтернет;

4) держава бореться з корупцією через систему органів контролю щодо бізнесу. Держава не боїться створювати повністю незалежні від виконавчої влади, відносно відособлені від судової влади антикорупційні органи, діяльність яких базується на жорстких, захищених від ревізії, зокрема парламентом, антикорупційних законах;

5) на міжнародній арені держава не проводить обмежувальної фінансово-економічної політики, а сприяє здійсненню експортно-імпортних операцій для суб'єктів міжнародних економічних відносин;

6) держава залишає за собою право захищати громадян від порушення бізнесом екологічних норм, неповноти та нечесності сплати податків, порушення норм антимонопольного та трудового законодавства.

Отже, сутністю адміністративно-правової охорони економіки в правовій демократичній державі є система адміністративно-правових чинників щодо попередження посягань на права й законні інтереси суб'єктів господарювання, недопущення порушення їх суб'єктами владних повноважень та відшкодування шкоди в разі завдання шкоди бізнесу як публічними, так і у визначених законом випадках – приватними суб'єктами. Одночасно держава залишає за собою право захищати громадян та публічний інтерес держави від порушення бізнесом екологічних норм, неповноти й нечесності сплати податків, порушення норм антимонопольного та трудового законодавства.

Список використаних джерел:

1. Галуцько В. Адміністративно-правова охорона та захист права власності. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2007. № 38. С. 192-198.
2. Господарський кодекс України *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18. № 19-20. № 21-22. Ст.144.
3. Єщук О. Адміністративно-правова охорона в інформаційному суспільстві. *Інформація і право*. 2014. № 2(11). <http://ippi.org.ua/sites/default/files/14eomois.pdf>
4. Сірко А. Економічна теорія. https://pidru4niki.com/1228032462956/politekonomiya/slovník_ekonomichnih_terminiv_ekonomichna_teoriya_politekonomiya].
5. Сутність. Словник української мови: в 11 томах. Том 9. 1978. С. 860. <http://sum.in.ua/s/sutnistj>
6. Сутність. Філософія. Словник. Національна академія внутрішніх справ. 2020. <https://arm.naiu.kiev.ua/books/filosofia-30012017/info/slovník.html>].
7. Теорія держави і права : навчальний посібник / автори-упорядники : Пихтін М.П., Галуцько В.В., Новіков М.М., Новікова М.М., Онищук О.О. ; за заг. ред. В.В. Галуцька. Херсон : ХЮІ ХНУВС, 2010. 250 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Зубов Олександр Сергійович,

кандидат юридичних наук,

здобувач наукового ступеня доктора юридичних наук

Кудін Анелія Андріївна,

аспірантка Національного університету біоресурсів і природокористування

Крупицький О. С.

здобувач Науково-дослідного інституту публічного права

Махмурова-Дишлюк Олена Петрівна,

кандидат юридичних наук,

докторантка Науково-дослідного інституту публічного права

Некрасова Наталія Іванівна,

науковий співробітник Науково-дослідного інституту публічного права

Ріхтер Владислав Володимирович,

здобувач наукового ступеня кандидата юридичних наук

Науково-дослідного інституту публічного права

Яра Олена Сергіївна,

кандидат юридичних наук, професорка,

докторант Науково-дослідного інституту публічного права

НАУКОВИЙ ВІСНИК ПУБЛІЧНОГО ТА ПРИВАТНОГО ПРАВА

Випуск 3, 2020

Том 3

Відповідальний за випуск — В. В. Галуцько

Коректор: В. М. Демченко

Комп'ютерне верстання – В. М. Демченко